

جمهوری اسلامی ایران
وزارت جهاد کشاورزی

موسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی،
اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی

یادداشت هفتگی

سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۱۴ / شماره ۵۸ / ۱۴۰۲

۱۴۰۲/۰۶/۱۸

مطالب این شماره

آموزه‌هایی از تجارب بین‌المللی طرح‌های درختکاری..... ۲

تهیه و تحلیل: میترا معظمی

همکار: مرتضی شیخعلی

این موسسه با کمال احترام و سپاس، پذیرای نظرات ارزشمند
خوانندگان این اثر می‌باشد

تلفن: ۴۲۹۱۶۰۰۰ نمابر: ۸۸۹۶۶۶۰ صندوق پستی: ۱۵۱۵-۱۵۸۱۵
کدپستی: ۳۷۳۱۲-۱۵۹۸۶

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir
<https://www.agri-peri.ac.ir>

عنوان خبر: آموزه‌هایی از تجارب بین‌المللی طرح‌های درخت‌کاری

تهیه و تحلیل: میترا معظمی

همکار: مرتضی شیخعلی

کد: PN-3-14020618-(89)

خلاصه متن خبر

اهمیت درختان در مقابله با بحران‌های محیط‌زیستی و همچنین افزایش روزافزون این بحران‌ها در سطوح ملی و بین‌المللی سبب شده تا سیاست‌گذاران، رسانه‌ها و مردم توجه ویژه‌ای به مقوله درخت‌کاری داشته باشند. از همین رو است که برنامه‌های درختکاری رواج گسترده‌ای یافته است و به نظر می‌رسد که در دهه پیش رو این برنامه‌ها دریافت‌کننده منابع مالی گسترده‌ای از سوی شرکت‌های تجاری بزرگ، دولت‌ها، سازمان‌های غیردولتی و مردم باشد (Holl and Brancalion, 2022). برنامه‌های درختکاری در مقیاس‌های متفاوت و با هدایت دولت-ها، سازمان‌های غیردولتی بین‌المللی و محلی در حال اجرا است و آگاهی از اهداف، چگونگی اجرا و نقاط ضعف و قوت می‌تواند در اجرای بهتر و مناسب‌تر طرح‌هایی که در کشورمان اجرا می‌شود موثر باشد. همچنان می‌توان با شناسایی این برنامه‌ها و امکاناتی که به لحاظ تخصصی و مالی دارند در جریان جهانی کاشت درخت مشارکت نمود.

برنامه‌های ملی و بین‌المللی درختکاری در جهان

دو نمونه از این برنامه‌ها که به لحاظ گستردگی جغرافیایی و مقیاس قابل توجه است اقدام تریلیون درخت و سونامی ده میلیارد درخت است. اقدام تریلیون درخت^۱ با مشارکت بزرگترین سازمان‌های حفاظتی در دنیا شامل حیات‌پرندگان بین‌الملل^۲، جامعه حفاظت از حیات وحش^۳، و صندوق جهانی طبیعت^۴ برنامه‌هایی برای توسعه و احیای جنگل‌ها ارائه کرده است (Trillion Trees Organization, 2022). این مجموعه از سال ۲۰۱۶ اقدامات خود را در مقیاس بزرگ و با اهدافی همچون اصلاح مدیریت، حفاظت، و احیای جنگل دنبال می‌نماید. آنچه این اقدامات را از اقدامات مشابه در گذشته متمایز می‌سازد اهمیت به اجتماع محلی و مشارکت آنها در مراحل

متفاوت برنامه‌ریزی، نظارت و ارزشیابی و پایداری برنامه است. (Trillion Trees Organization, 2022).

برنامه‌ای که در ابتدا با عنوان «سونامی یک میلیارد درخت مطرح شد از سال ۲۰۱۴ در ایالت خیبر پختونخواه^۵ پاکستان به اجرا درآمده است. در ادامه این برنامه در سال ۲۰۱۸ «سونامی ده میلیارد درخت» در سرتاسر پاکستان راه اندازی شد. لازم به ذکر است که این کشور در فهرست کشورهای قرار دارد که بیشترین آسیب‌ها را از تغییرات اقلیمی دیده‌اند^۶. طرح‌های درخت‌کاری در این کشور با چالش‌های مهمی نظیر ضعف قانونی، اجرایی و الزام‌آوری مواجه بوده است (Ghumman, n.d). عدم مشارکت و نظارت مردم، فساد اجرایی و اداری گسترده طرح‌های درخت‌کاری گذشته در این کشور را بی‌ثمر ساخته است. یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های طرح سونامی ده میلیارد درخت پاکستان مشارکت مردم، نظارت بر اجرای طرح از سوی نهادهای مستقل و مردم و پیش‌بینی آموزش‌هایی برای آگاه‌سازی کارکنان و اجتماع محلی است (Khan, Shah et al., 2017).

آنچه در تمامی اقدامات جهانی برای درخت‌کاری قابل ملاحظه است شناسایی نقش ذیربطان و کنشگران مختلف و اهمیت نظارت، ارزشیابی و مستند سازی است که می‌تواند درس‌های زیادی برای برنامه‌های درخت‌کاری در ایران داشته باشد. هر دو این موارد از سوی فائو به عنوان عوامل موفقیت برنامه‌های احیا و توسعه جنگل‌ها مطرح شده‌اند (Kishor and Rosenbaum, 2012; Weldesemaet Yitbarek, Wilson et al. 2023).

برنامه‌های درخت‌کاری در ایران

اغلب برنامه‌های درختکاری در ایران از طرف سازمان‌ها و نهادهای دولتی مانند سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری و بعضاً برخی از نهادهای غیر دولتی اجرا شده است. از جمله طرح‌های درخت‌کاری عمده در کشور می‌توان به «طرح پویش مردمی احیای جنگل‌های زاگرس»، «طرح جنگلانه» و «طرح هر

^۵Khyber Pakhtunkhwa

کشورهایی که بیشترین تاثیر پذیری را از تغییرات آب و هوایی داشته‌اند: افغانستان، بنگلادش، چاد، هائیتی، کنیا، مالاوی، نیجر،

پاکستان، سومالی، سودان (The World Food Program USA (2023). "The 8 countries most affected by climate change." Retrieved 6 August, 2023, from <https://www.wfpusa.org/articles/countries-most-affected-by-climate-change/>.

^۱Trillion Trees initiative

^۲Bird Life International

^۳Wildlife Conservation Society

^۴World Wide Fund for Nature

ایرانی یک نهال» اشاره کرد. افزون بر این طرح‌ها، از اسفند ماه سال ۱۴۰۱ «طرح مردمی یک میلیارد درخت» از سوی سازمان منابع طبیعی در سطح وسیعی رسانه‌ای شده است.

پوشش مردمی احیای جنگل‌های زاگرس توسط سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری در ۱۱ استان زاگرسی کشور به اجرا درآمد. هدف از اجرای این طرح احیا و زادآوری جنگل‌های زاگرس، و کمک به پایداری این جنگل‌ها بود. این طرح از سال ۱۴۰۰ آغاز شد.

از طرح‌های محیط‌زیستی غیر دولتی می‌توان به طرح جنگلانه اشاره کرد که توسط گروهی از سازمان‌های مردم‌نهاد محیط زیستی در ۱۴ استان ایران در مساحت بیش از ۱۶۱ هکتار با هدف احیا رویشگاه‌های جنگلی آسیب دیده ایران از سال ۱۳۹۳ شروع شد (پیام ما، ۱۴۰۲).

شعار آخرین طرح درخت‌کاری ملی «هر ایرانی سه درخت» است. اهداف اصلی طرح احیا و توسعه جنگل، توسعه پوشش گیاهی مناطق مرتعی و بیابانی، توسعه زراعت چوب و فضای سبز به منظور ترسیب کربن و کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای است. این طرح در طی چهار سال اجرا خواهد شد.

از آنجایی که طرح‌های گذشته درختکاری در کشور فاقد مستندات در دسترس است که بر اساس آن بتوان درباره میزان دستیابی به اهداف به داوری پرداخت، نمی‌توان درباره تأثیرات این طرح‌ها ادعایی کرد. اما ارزیابی کارشناسان و متخصصان از وضعیت موجود جنگل‌های ایران نشانگر عدم موفقیت سیاست‌های جنگلداری در کشور است، به طوریکه امروزه زوال اکوسیستم‌های زاگرسی و خزری تهدیدی جدی برای محیط زیست کشور است چنین رخدادی برای کشوری که جزو کشورهای فقیر به لحاظ پوشش جنگلی است هشداردهنده است (طبیعت ایران، ۱۴۰۱).

هر برنامه درخت‌کاری در هرمقیاس با پرسش‌های اساسی زیر مواجه است که پاسخ درست به آنها حائز اهمیت است (Holl and Brancalion 2022).

درخت‌کاری قرار است چه اهدافی (توسعه و احیای جنگل، توسعه فضای سبز، بیابان‌زدایی، ترسیب کربن، حفظ تنوع زیستی، زراعت چوب و...) را برآورده سازد؟ تا چه میزان این اهداف با یکدیگر سازگار است؟

آیا راهکارهای پیشنهادی کاشت درخت (کاشت درخت در جنگل، در مزارع کشاورزان، در بوستان‌های شهری-روستایی و ...) برای رسیدن به این اهداف مناسب است؟

عوامل اصلی جنگل‌زدایی و تخریب جنگل شناسایی شده است؟ چه راهکارهایی برای مقابله با عوامل جنگل‌زدایی و تخریب جنگل اتخاذ شده است؟

چگونه قرار است دینفعان در درخت‌کاری مشارکت نمایند؟

چه منافعی نصیب ذی‌نفعان خواهد شد؟

در بلندمدت چه برنامه‌هایی برای حفظ و حمایت از درختان ارائه شده است؟

نحوه نظارت چگونه است ؟

نتایج اقدامات قبلی درخت‌کاری چه بوده است؟

پاسخ‌گویی به این پرسش‌ها نیازمند برنامه‌ریزی، مشارکت متخصصان چند رشته‌ای و دینفعان مختلف و اجرا و الزام‌آوری قوانین و مقررات است. هر سه مورد از مولفه‌های حکمرانی هستند که داشتن ویژگی‌های کارآمدی و کارایی، عدالت، پاسخگویی، شفافیت، مشارکت مردم و حاکمیت قانون آن را تبدیل به «حکمرانی مطلوب» می‌نماید. عاملی که نقشی اساسی در حفظ و بقای منابع طبیعی و جنگل‌ها در هر کشوری دارد (Kishor and Rosenbaum 2012).

منابع

جلیلی، عادل، پوره‌اشمی، مهدی، اشرفی‌پور، رسول (۱۴۰۱)، احیا و توسعه جنگل‌های ایران: قسمت اول: مبانی و مباحث نظری. طبیعت ایران، جلد ۷، شماره ۵. قابل دسترس از: https://irannature.areeo.ac.ir/article_127955.html

روای شیرین، نظرات برخی کارشناسان و مروری بر سرنوشت چند طرح بزرگ درخت‌کاری در سال‌های اخیر [پرونده]. (۱۴۰۲). پیام ما. شماره ۲۵۲۴. قابل دسترس از: <https://payamema.ir/payam/articlerelation/82720>

Ghumman, S. E. (n.d). RESTORATIONS OF THE THIRD POLE #BillionTreeTsunami [Policy Brief]: 1-7.

Holl, K. D. and P. H. S. Brancalion (2022). "Which of the plethora of tree-growing projects to support?" One Earth 5 (5): 452-455.

Khan, M. I., et al. (۲۰۱۷). Third party monitoring of billion trees afforestation project in Khyber Pakhtunkhwaphase-II: 178.

Kishor, N. and K. Rosenbaum (2012). Assessing and monitoring forest governance, A user's guide to diagnostic tools Food and Agricultural Organization.

Trillion Trees Organization (2022). "Forest protection and quality restoration for people, nature and climate." Retrieved 20/7, 2023, from <https://trilliontrees.org/>

Weldesemaet Yitbarek, T., et al. (2023). "A governance framework for the design and evaluation of tree planting schemes." Forest Policy and Economics 152(102980): 12.

World Food Program USA (2023). "The 8 countries most affected by climate change." Retrieved 6 August, 2023, from <https://www.wfpusa.org/articles/countries-most-affected-by-climate-change/>

تهران - بلوار کریمخان زند - انتهای خیابان شهید عضدی (آبان) جنوبی - خیابان رودسر - پلاک ۵
تلفن: ۴۲۹۱۶۰۰۰ شماره: ۸۸۹۶۶۶۰ صندوق پستی: ۱۵۱۵-۱۵۱۵ کد پستی: ۳۷۳۱۳-۱۵۹۸۶

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir
ECE: ece.aperi@agri-peri.ac.ir
<https://www.agri-peri.ac.ir>